

አብ ስኮትላንድ ገንዘብኩም ብኸመይ ከም እተማሓድሩ ተማሃሩ

ናይ ፋይናንስ ንቕሓት ፕሮጀክት

ግ.ያዝያ 2003

FLP - Tigrinya

እንሆር ናይ ፋይናንስ ንቕሓት ፕሮጀክት

እቲ ብናጻ እንሆር ናይ ሓበሬታ ሰሚናር፣ ትምህርቲ ከምእውን ሰልጠናታት ብዛዕባ ኣተሓሕዛ ገንዘብን፣ ንዘመጽእ እዋን መደብ ምውጻእ፣ ከምእውን ገንዘብ ወይ ክፍሊታት ብዘምልከት ንዘጋጥመኩም ዘኾነ ይኹን ሸግራት ምፍታሕ ሓገዝ ይህበኩም። እዚ ሓጺር ጽሑፍ እዚ ኣብቲ ናይ ትምህርቲ ግዜ ዝወሃቡ ኣርእስታትን፣ መን ክሳተፍ ከምዘልዎ ከምእውን ብኸመይ ቦታ ምሓዝ ከምዝከኣል ይዘርዘር። ብተወሳኺ፣ ብዛዕባ ነፍሲ ወከፍ ዝወሃቡ ትምህርታት ሐቓሚ ሓበሬታ ይህብ ከምእውን ዝያዳ ናይ ፋይናንስ ምክሪ ኣበይ ከምዝርከብ ይገልጽ።

እዞም ትምህርታት ብዛዕባ እንታይ ይትንትኑ?

እቲ እንሆር ትምህርቲ ብዛዕባ እዞም ዝሰዕቡ ነገራት ሓበሬታ ይህብ።

- ባንኪን ገዘዘብ ምቕጣብን፣
- ባጀት ምምሕዳር፣
- ምልቃሕ፣
- ናይ ኣገልግሎታት ክፍሊት፣
- ኣንሹራንስ፣
- ሓድሽ ሰራሕ ምጅግር፣ ከምእውን
- ናይ ገዛእ ርእሰኹም ንግዲ ምጅግር።

መን እዩ ኣብቲ ትምህርቲ ክሳተፍ ዘለዎ?

ዘኾነ ሰብ ኣብቲ እንሆር ትምህርቲ ክሳተፍ ይኸእል እዩ። እንተኾነ ግና ሰደተኛታት ወይድማ ናይ ዓዲ እንግሊዝ ግዚያዊ መንበሪ ፍቓድ ንዘለዎም ሰባት ዝያዳ ጣቓሚ ይኸውን። እዞም ትምህርታት ግላሰገው ኣብ ዝተፈላለዩ ቦታታን ዓመት ምሉእ ብመደብ ይካየዱ።

ኣብቲ ዝቕጽል ትምህርቲ ብኸመይ ዝያዳ ሓበሬታ ይረክብ ከምእውን ቦታ ብክመይ ኣለኩ?

ብዛዕባ እቲ ዝቕጽል ትምህርቲ ዝያዳ ሓበሬታ ንምርካብ ወይድማ ቦታ ንምሓዝ ዘዚ ኢመትል እዚ ጽሑፍ፡ financialworkshops@scottishrefugeecouncil.org.uk ወይድማ እዚ መርበብ ሓበሬታ ተመልከቲ፡ http://www.scottishrefugeecouncil.org.uk/how_we_can_help/i_have_refugee_status/leave_to_remain_in_the_uk/financial_literacy_project

ሰዲቡ ተዘርዘሩ ዘሎ ብዛዕባ ናይቶም ኣብቲ ትምህርቲ ዝግለጹ ኣርእስቲታት ይዘርዘር። ከምእውን ገንዘብኩም ብኸመይ ከም እተማሓድሩ ዝሕግዝ ጠቓሚ ሓበሬታት ዝሓዘ እዩ።

ባንኪን ገንዘብ ምቕጣብን

- ዝተፈለለዩ ዓይነት ናይ ባንኪ ሕሳባት ክህልው እንከለው ነፍሲ ወከፎም ድማ ዝተፈለለዩ ምርጫታትን ቅርጻታትን ዝሓዙ እዮም። ናይ ባንኪ ሕሳብ ብኸመይ ከምዝኸፍቱ ዝያዳ ሓበሬታ ንምርካብ ነቲ "ናይ ባንኪ ሕሳብ ብኸመይ ከምትኸፍቱ" ዝብል ናይ ስኮትላንድ ናይ ሰደተኛታት ካውንሲል ሓጺር ጽሑፍ ተመልከቱ፤ http://www.scottishrefugeecouncil.org.uk/assets/0000/0188/How_to_open_a_bank_account_June_2010.pdf
- ካልእ ናይ ባንኪ ሕሳብ ኣማራጺ፡ ናይ ክረዲት ዮኒዮን ኣካውንቲ እዩ። እቲ ልክዕ ከም ናይ ባንኪ ሕሳብ ዘገልግል ክኸውን እንከሎ፡ ኣብ ከባቢ ጥራይ ዝርከብ ኮይኑ ብተወሳኺ ናይ ባንኪ ኣገልግሎታት ናይ ፋይናንስ ምኽሪ ይህባ።
- ተኸታተሉ፡ ናይ ባንኪ ወይድማ ክረዲት ዮኒዮን ሕሳብ ምስ ኣውጻእኩም፡ ገንዘብኩም ከም ዘይተወደኦ ወይድማ ካብቲ ዘለኩም ገንዘብ ንላዕሊ ሰለዘውጻእኩም እታ ባንክኹም መቐጻዕቲ ከይተኸፍለኩም ንምርግጋጽ፡ ካብ ሕሳብኩም ዝወጽእን ናብ ሕሳብኩም ዝኣቱን ገንዘብ ምክትታል ኣዘቱ ጠቓሚ ይኸውን።

ምልቃሕ

- ገንዘብ ክትልቅሕሎም እትኽእሉ ዝተፈለለዩ ቦታታትን መንገድታትን ኣለው። ብዝተፈለለዩ መንገዲ ገንዘብ ክትልቅሑ ትኽእሉ ኢኹም፡ ንኣብነት ብመንገዲ ልቓሕ፣ ክርዲት ካርድ፣ ካታሎግ፣ ሰሙናዊ ዝኽፈል ናይ ድኳናት ክፍሊት ከምእውን ኦቨርድራፍት። እዚ ድማ ሓደሓደ ግዜ ኣቕሓ ንምግዛእ ሓደሓደ ግዜ ድማ ጥሪ ገንዘብ ንምቕባል ዝግበር መንገዲ እዩ።
- ነዚ ኣብ ላዕሊ ተጠቐሱ ዘሎ መንገድታት ንምጥቃም እቲ ዝኽፈል ገንዘብ ናይ ልቓሕ ይፈለል እዩ። ስለዝኾነ ድማ እቲ ቅጥዕታትን ሕግታትን ምርዳእ ኣዘዩ ጠቓሚ እዩ።
- ብዙሕ ግዜ ገንዘብ ኣብ እትልቅሕሉ ግዜ፡ ወለድ ክትከፍሉ ትሕተቱ። እዚ ድማ APR – Annual Percentage Rate (APR) ተባሂሉ ይጽዋዕ። ብሓፈሻ እቲ APR እንዳለዓለ ክኸይድ እንከሎ እቲ እቲ ክትከፍልዎ ዘለኩም ክፍሊት ድማ እንዳበዝሐ ይኸይድ።
- ትሑት ዝኾነ ናይ ክረዲት ግምገማ እንተደኣ ኣሎኩም ኮይኑ፡ ገንዘብ ክትልቅሑ ኣይትኽእሉን ትኾኑ። ናይ ክረዲት ግምገማ ክበሃል እንከሎ ነቲ ዘለቅሕ ኣካል፡ ንኣብነት ባንኪ፡ ተመሊሱም ናይ ምኽፋል ዓቕምኹም ማለት እዩ። ናይ ክረዲት ግምገማኹም ብናይ ኣድራሻ ምልውዋጥ ታሪኽ፣ ናይ ስራሕ ኩነታት፣ ኣታዊ፣ ከምእውን ሕሳብኩም ዝኸፈልክምሉ ታሪኽ ዝኣመሰሉ ዝተፈለለዩ ረጅሒታት እዩ ዝውሰን።
- ልቃሕ ንምርካብ ከተመልክቱ ትኽእሉ ትኾኑ። ገለገለ ካብቶም ክትሓትዎም እትኽእሉ ልቓሓት ከምዚ ዝሰዕብ የጤቓልሉ።
- **UKBA ናይ ምውህሃድ ልቓሕ**
እቲ UKBA ናይ ምውህሃድ ልቓሕ፡ ንኣደስቲ ሰደተኛታት ንምሕጋዝ ተባሂሉ ዝግበር ካብ ወለድ ናጻ ዝኾነ ብቤት ጽሕፈት ጉዳይ ሰደተኛታት ዝወሃብ ልቓሕ እዩ። ዝያዳ ሓበሬታ ንምርካብ ኣብዚ ናይ ቤት ጽሕፈት ጉዳይ ሰደተኛታት መርበብ ሓበሬታ ተመልከቱ፤ <http://www.ukba.homeoffice.gov.uk/aboutus/workingwithus/workingwithasylum/integration/integrationloan/>.

• **ናይ ሓደጋ ግዜ ልቓሕ**

እዚ ናይ ሓደጋ ግዜ ልቓሕ፡ ኢመርጂንሲ ወይድጣ ሓደጋ ምስዘጋጥም ቤትኩም ንምህናጽ ብናይ ሶሻል ፋንድ ዝወገበኩም ልቓሕ እዩ። ድሕሪ ግዜ ተመሊሱኩም ክትከፍልዎ ኣሎኩም እንተኾነ ግና ወለድ ኣይትኸፍሉን ኢኹም። እዚ ማለት ድግ እቲ እተለቓሕክሞ ናይ ገንዘብ መጠን ጥራይ ኢኹም ተመሊሱኩም እትኸፍሉ። ብዛዕባ ናይ ሓደጋ ግዜ ልቓሕ፡ ብቑዕ ንምጥጋን ዘድሊ መምዘኒታትን ብኸመይ ከተመልክቱ ከምእትኸእሉን ዘጠቓልል ሓበሬታ ንምርካብ ኣብዚ ናይ Directgov መርበብ ሕበሬታዚ ተመልከቱ፡

http://www.direct.gov.uk/en/MoneyTaxAndBenefits/BenefitsTaxCreditsAndOtherSupport/On_a_low_income/DG_10018856

ናይ ኣገልግሎታት ክፍሊት

• ናይ ሰደተኛታት መንበሪ ፍቓድ ወይድጣ ግዜያዊ መንበሪ ፍቓድ እንተደኣ ተሞላብኩም ኩንኩም፡ ንመሰርሕ መግቢ እትጥቀሱ፣ ንመብራህቲ፣ ከምእውን ጋዛኹም ብምውፃይ እትጥቀሙ ናይ ኤሌትሪክን ጋዝን ወጻኢታት ምኽፋል ሓላፍነትኩም ይኸውን። እዚ ክፍሊት እዚ ኣዘዩ ክቡር ክኸውን ከምእውን ኣብ ውሽጢ ዓመት ክፈላለ ይኸእል እዩ። ስለዝኾነ ድግ ኣዘዩ ብዙሕ ወይድጣ ኣዘዩ ውሑድ ትኸፍሉ ከይትሕልዉ ነቲ ሞጋታት ክትቆጸጸርዎ ይግባእ።

• ጋዛኹም ሜተር ዝለዘለዎ ኣብቲ ገዛ ኣብ ዝኣተኸምሉ ግዜ ነቲ ሜተር ከተንብብዎ ይግባእ። ነዚ ሓበሬታዚ ብምሓዝ ድግ ነቶም ናይ ጋዝ/ኤሌትሪክ ኩባንያ ክትድውልሎም ትኸእሉ ኢኹም። ነቲ ሜተር ኩሉ ግዜ ምንባብ ማለት ክንደይ ሓይሊ ጸፃት ከምእተጠቀሙኩም ንምርግጋጽ ይጠቕመኩም። እዚ ድግ እቲ እትኸፍልዎ ክፍሊት ንክትርድእዎ ይሕግዞ። ኣብዚ ናይ ስኮትላንድ Consumer Focus መርበብ ሓበሬታዚ ብዛዕባ ናይ ኤሌትሪክን ጋዝን ክፍሊት ዝያዳ ምኽሪ ክትረኽቡ ትኸእሉ ኢኹም፡

<http://www.consumerfocus.org.uk/scotland/files/2010/11/Tenants-advice-leaflet2.pdf>

• ከምእውን ነዚ ናይ ጸፃት ክፍሊትኩም ብዝተፈለለዩ መንገዲ ክትከፍልዎ ትኸእሉ ኹም። ንኣብነት ናብ ፖስት ሌራስ ወይ ባንኪ ብምኻድ ወይድጣ ካብ ናይ ባንኪ ሕሳብኩም ኣብ ዝተወሰነ ግዜ ገንዘብ ብቐጥታ ከምዝውሰድ ብምፍቓድ ብደቢት ካርድኹም ክትከፍሉ ትኸእሉ ኢኹም። ነቲ ናይ ክፍሊት ሕሳብኩም ከተረጋገጸዎን ናይ ቤትኩም ሜተር ከተንብብዎን ኣዘዩ ኣገዳሲ እዩ። ከምዚ እንተደኣ ዘይገርኩም ኣብ ዕዳ ክትኣትዉ (ዘተኸፍለ ዕዳ ክህልወኩም) ቀሊል ይኸውን።

• ብዛዕባ ናይ ጸፃት ሞጋታት ዝምልከት ዝያዳ ሓበሬታ ንምርካብ ነቲ ናይ ኣባይቲ መምርሒ ንኣብ ስኮትላንድ ዝርከቡ ሰደተኛታት፣ ሞጋታት ጸፃት ዝብል ሓጺር ጽሑፍ ኣብዚ መርበብ ሓበሬታዚ ተመልከቱ፡

http://www.scottishrefugeecouncil.org.uk/assets/0000/0215/L8_fuel_poverty18_Nov_2009.pdf

እንኹራንስ

• ብዙሕ ዓይነት ናይ ኢንሹራንስ ኣገልግሎታት ኣሎ። ንኣብነት፡ ናይ ህይወት ኢንሹራንስ፣ ናይ ግሊ ህዩት ኢንሹራንስ፣ ናይ ቤት ንብረት ኢንሹራንስ፣ ናይ ክፍሊት መከላኸሊ ኢንሹራንስ ከምእውን ናይ መኪና ኢንሹራንስ።

• መኪና እንተደኣ ትዘውሩ ኩንኩም፡ እንተወሓደ ናይ ሳልሳይ ኣካል ኢንሹራንስ ክህልወኩም ይግባእ፤ እቶም ካልላት ዓይነት ኢንሹራንስ ክህልወኩም ግና ናይ ግድን ኣይኮነን።

- ሓደሓደ ጊዜ፣ እቲ አባይቲ ዘምጸአልኩም ኣካል፡ ብዘተሓተዎ ሞገስ ናይ ገዛ ንብረት ኢንሹራንስ ከምጸአልኩም ይኸእል እዩ። ኣብ ዘተራላለዩ ናይ ህይወትኩም ደረጃ፣ ንግዥኩም ንስድራቤትኩም እንታይ ዓይነት እንሹራንስ ከምዘድልዩኩም ምውሳኔ ኣዘዩ ጥቓሚ እዩ።
- እንሹራንስ ካብ ናይ እንሹራንስ ክኢላታት ስልኪ ብምድዋል ወይድማ ኣብ መርበብ ሓበሬታ ብምእታው ክትገዝኡ ትኸእሉ። ከምእውን ካብ ባንኪ፣ ዓበይቲ ዕዳጋታት፣ ከምእውን ካልእ ድኅናት እንሹራንስ ክትገዝኡ ትኸእሉ ኢኹም። ናይ ኩሉ ሞገስታት ንምውድዳር ብዙስ ንትሓታትቲ ይግበአኩም፤ ሞገስታት ንምንጽጻር ድማ ኣብዚ መርበብ ሓበሬታዚ ተመልከቲ፡ <http://www.gocompare.com/>

ሓድሽ ስራሕ ምጅማር

- ስራሕ ክትሰርሑ ምስ ጀመርኩም ኣብቲ እትቐበልዎ በነፊት ለውጥታት ክህሉ እዩ። እቲ ናይ ስራሕን ሓገዛትን ቤት ጽሕፈትን ከምእውን ናይ ከባቢ ናይ ፋይናንስ ኣማኸርቲ ማሕበራት 'Better off in Work Calculations' ዘበሃል ግምገማ ክገብርልኩም ይኸእሉ እዮም፤ እዚ ድማ ኣብ ስራሕኩም ብዓይኒ ፋይናንስ ከመይ ትኸዱ ከምዘለኹም ብምሕባር ናይ ባዕልኹም ውሳኔ ንክትውሱ ክሕገዝኹም ይኸእሉ እዮም። ከምእውን እንታይ ዓይነት በነፊታት ክትቐበሉ ብቐፅ ከምዝኾንኩም ክገልጽልኩም እዮም። ናይ ምሉእ ጊዜ መጽናዕቲ ምጅማር እውን ኣብቲ እትቐበልዎ በነፊት ጽልዋ ይገብር እዩ። ብዛዕባ በነፊት ሓበሬታ ኣብ Directgov መርበብ ሓበሬታ ተመልከቲ፡ http://www.direct.gov.uk/en/Diol1/DoltOnline/DoltOnlineByCategory/DG_172666
- ስራሕ ምስ ጀመርኩም መደበኛ ዝኾነ ደምዝ ብቼክ (payslip) ክትወሃቡ ይግባእ፤ እዚ ድማ ክንደይ ከም ዝተኸፈልኩምን ካብቲ ጠቕላላ ኣታዊኹም ክንደይ ከምተቐርጸን የርእዮኩም። ብዙስ ጊዜ፣ ናይ ኣታዊ ግብሪ ከምእውን ሃገራዊ እንሹራንስ ክትከፍሉ እንከለኹም፣ እቲ እትኸፍልዎ ልክዕ መጠን ገንዘብ ብምክንያት ዘተራላለዩ ረቓሒታት ይፈለሉ። ንኣብነት፡ ኣብ ዓመት ክንደይ ከምተእትዎ ወይድማ ካብ ሓደ ንላዕሊ ስራሕ ምስዝህልዎኩም። ብዛዕባ ተቐራጭ ከምእውን ኣተሓሕዛ ገንዘብ ዝምልከት ዝያዳ ሓበሬታ ብምርካብ ነዚ ኣብ ናይ ቢቢሲ መርበብ ሓበሬታ ዘሎ ቪዲዮ ተመልከቲ፡ http://www.bbc.co.uk/raw/money/new_job/managing_while_you_work.shtml

ናይ ገዛእ ርእሰኹም ንግዲ ምጅማር

- ናይ ገዛእ ርእሰኹም ስራሕ ወይ ንግዲ ክትጀመሩ እንተደኣ ደሊኹም፣ ናይ ናጻ ምክሪ ክህባኹም ዝኸእላ ብዙሓት ማሕበራት ኣለዎ።
- ናይ ብግዲ ዕድል (Business Gateway) ዘበሃል ማሕበር ናይ ምጅማር ምክሪን ሓበሬታን ከምእውን ኣብ ስራሕ ንዘለዎ ንግድታት ድማ ቀጻሊ ድጋፍ ክህብ ዝኸእል ማሕበር እዩ። ዝያዳ ሓበሬታ ንምርካብ ኣብዚ መርበብ ሓበሬታ ተመልከቲ፡ <http://www.bgateway.com>
- HMRC (Her Majesty's Revenue and Customs) ዘበሃል ክፍሊ እውን ውጽኢት ተመላሽ ግብሪ ብምልክት ሓገዝ ንክህቡ ድልዎት እዮም። ዝያዳ ሓበሬታ ንምርካብ ኣብዚ ናይ HMRC መርበብ ሓበሬታ ተመልከቲ፡ www.hmrc.gov.uk

ብዛዕባ ናይ ፋይናንስ ምኽሪ ዝምልከት ዝያዳ ሓበሬታ ኣበይ ክረክብ እኽእል?

ብዛዕባ እዞም ኣርእስቲታት ወይድማ ካልእ ዝተሓሳሰሩ ጉዳያት ብዝምልከት ዝያዳ ሓበሬታ ንክትረኽቡ እንተደኣ ደሊኹም፡ ንኣብ ናይ ስኮትላንድ ናይ ስደተኛታት ካውንሲል ዝርከብ ኣባል ሰራሕተኛ ተወከሱ፡

Financialworkshops@scottishrefugeecouncil.org.uk ወይድማ በዚ ቁጽሪዚ ደውሉ 0141 248 9799።

ናጻ፣ ምስጢሩ ዝተሓለወን፣ ንኹሉ ብማዕረ ዝርእን ምኽሪ ካብ GAIN (ናይ ግላሰጎው ምኽሪን ሓበሬታት ርክብ) ይርከብ።

ብዛዕባ ኣብ ከባቢኹም ዝርከብ ኤጀንሲ ንምፍላጥ ናይ GAIN መርበብ ሓበሬታ ኣብዚ ተመልከቱ፡ www.gain4u.org.uk

ወይድማ ኣብቲ መርመር ሓበሬታ በዚ ቁጽሪዚ ደውሉ፡ 0808 801 1011።